

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2007:52

ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING I FORM AV ANTIKVARISK KONTROLL

En bytomt, gammal odling (RAÄ 286) och ett krukskärvsfynd (RAÄ 285)

Inom RAÄ 278:1
Himna 11:2 i Lingham
Vårdsbergs socken
Linköpings kommun
Östergötland

Dnr 422-3914-2005

Bengt Elfstrand

UV ÖST RAPPORT 2007:52

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING I FORM AV ANTIKVARISK KONTROLL

En bytomt, gammal odling (RAÄ 286) och ett krukskärvsfynd (RAÄ 285)

Inom RAÄ 278:1
Himna 11:2 i Lingham
Vårdsbergs socken
Linköpings kommun
Östergötland

Dnr 422-3914-2005

Bengt Elfstrand

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se/uv

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Foto Bengt Elfstrand

Utskrift UV Öst, Linköping 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial, ©Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2007 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2007:52

ISSN 1404-0875

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Undersökningsresultat	7
Slutsats	10
Referenser	10
Tryckta källor	10
Otryckta källor	10
Administrativa uppgifter	11

Fig 1. Karta över Östergötland med platsen för förundersökningen markerad.

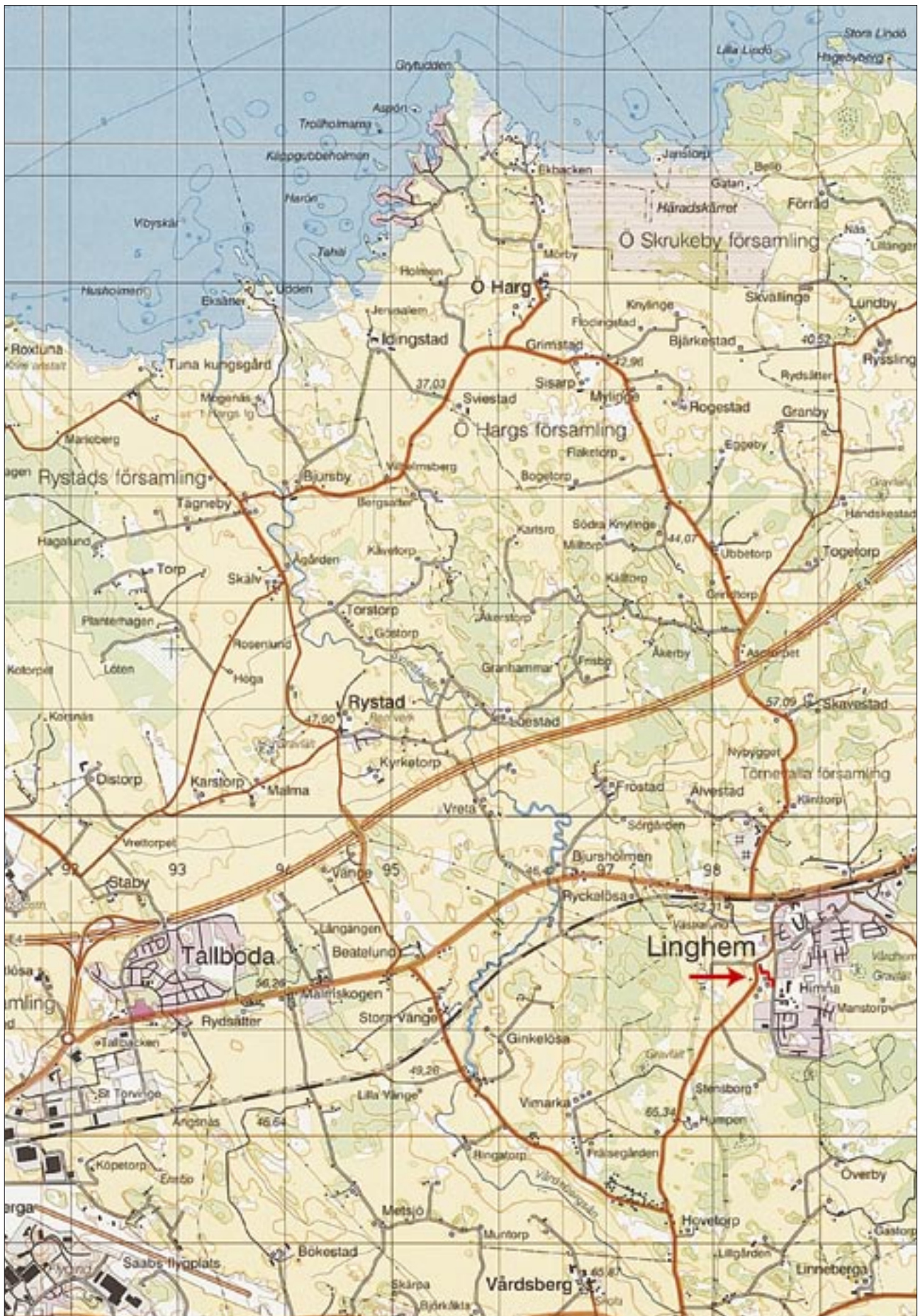

Fig 2. Utdrag ur Gröna kartan med förundersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll

En bytomt, gammal odling (RAÄ 286) och ett krukskärvsfynd (RAÄ 285)

Sammanfattning

En ny vattenanslutning vid Himna, Lingham, Vårdsbergs socken planerades till den kommunala vattenledningen. Projektet medförde att ledningen måste dras genom delar av Himna gamla bytomt (RAÄ 278:1) till Himna 11:2 (Himna Storgård) som är belägen längst i norr på tomt. Större delen av ledningen drogs därför öster om de centrala delarna av byn. Schakten på Storgårdens mark gick över en odlingsyta (RAÄ 286) med ett tunt lager av gråsvart jord på ytan. I detta låg enstaka skärvstenar, tegelflis, glas, porslin m m och en förhistorisk krukskärv (RAÄ 285) i botten. Ett röjningsröse låg intill odlingsytan (RAÄ 286).

Inledning

Daniel Bergsten och Ann-Charlotte Bergsten Lagerwall planerade att ansluta Himna Storgård till det kommunala vatten- och avloppsnätet. För detta ändamål krävdes det att ledningen drogs genom Himna gamla bytomt (RAÄ 278:1). Ledningen drogs därför i samråd med Riksantikvarieämbetet, UV Öst genom de ur fornlämningsynpunkt lämpligaste områdena för ledningen. Vid grävningssarbetet utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll genom marken till fastigheten Himna 11:2 (Himna Storgård), Lingham, Vårdsbergs socken, Linköpings kommun, Östergötland. Ansvarig för den antikvariska kontrollen var Bengt Elfstrand som också skrivit rapporten. Länsstyrelsen i Östergötlands län stod för kostnaderna.

Syfte och metod

Syftet var att undvika arkeologiskt känsliga partier inom bytomten. Därför besiktigades den planerade sträckningen i samråd med exploatören i ett initialskede. Avloppsledningen var tänkt att gå österut direkt från boningshuset för att få ett naturligt fall. Denna sträckning skulle beröra synliga husgrunder i marken. Istället drogs ledningen söderut förbi grunderna genom ett sumpigt område nära fastighetens södra gräns där den drogs österut genom ett sten- och jorddumpområde och vidare över slät mark över fastighetsgränsen. Denna sträckning ansågs minimera ingreppen i arkeologiskt känsliga partier. Om smärre lämningar inte kunde undvikas skulle de undersökas. De framkomna lämningarna har beskrivits, ritats, fotograferats och registrerats i Intrasis.

Topografi och fornlämningsmiljö

Linghemsområdet karaktäriseras av stora områden med glacialera och små höjdsträckningar med berg i dagen omgivna av moränsluttningar. Bytomten ligger på kanten av en höjdsträckning som vid byn sluttar mot söder och öster där leran är uppblandad med morän. Glacialeran är delvis mjällig (Fromm 1976:44). Landskapet är svagt kuperat och starkt uppodlat väster om Himna och österut ligger Linghamers samhälle.

Omgivningen kring Himna innehåller ett stort antal registrerade fornlämningar. Dessa ligger huvudsakligen på åkerimpedimenten och betesmarkerna. Området har varit starkt exploaterat redan under förhistorisk tid, vilket bla namnet Lingham antyder. Första ledet i namnet syftar på ljung (Strid 1987:17). Det har tidigt varit hårdbetat i betesmarkerna som därmed gynnat ljungvegetationen. Runtom byn inom en km:s radie i Rystads, Törnevalla och Vårdsbergs socknar förekommer ett stort antal stensträngar på impedimenten. Dessa är delvis fragmentariska och delvis välbevarade. Den närmaste ligger endast 100 m mot nordväst (RAÄ137)

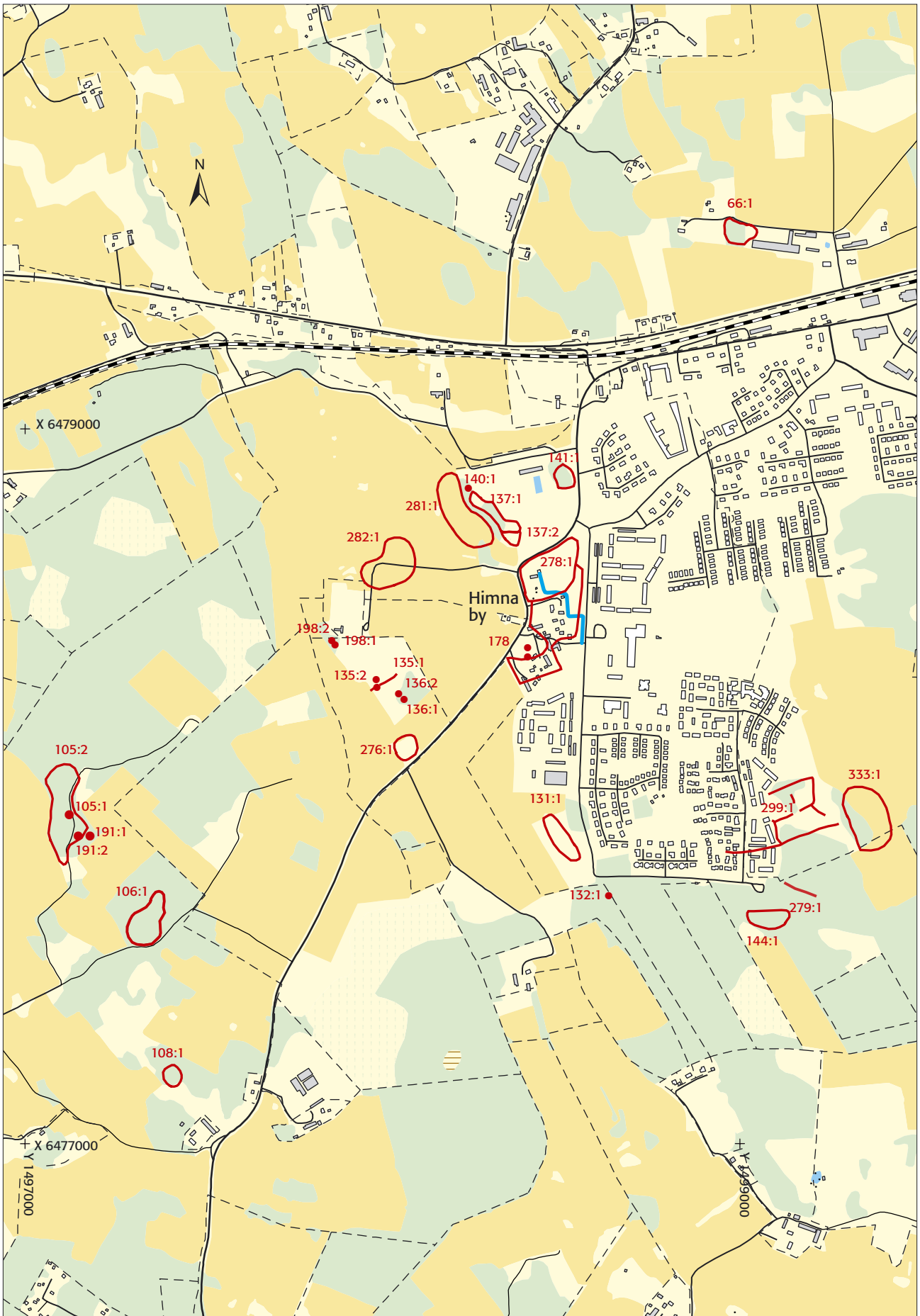

Fig 3. Utdrag ur Fastighetskartan med förundersökningsområdet och de angränsande fornlämningarna markerade. Skala 1:15 000.

från Storgårdens tomt. De stora sammanhängande stensträngssystemen ligger norr om gamla riksettan i Törnevalla och Rystads socknar. Gravfälten domineras av runda stensättningar men på många håll kombineras de med en eller några kvadratiske stensättningar (ex RAÄ 106, 108 och 137). Fornlämningarna domineras av anläggningar av äldre järnålderstyp. Det visar också de fyra gravar (RAÄ 144 a) som undersöktes 1973–74. Gravarna utgjordes av s k ”stekta ägg” med en centralpackning omgiven av ett brätte av mindre sten. Dessa är karaktäristiska för äldre järnåldern (Nilsson 1979). En boplatz från äldre järnåldern undersöktes 1982 vid svingården vid Linghems gård. Två husgrunder dokumenterades bla (Rapport ATA). Ovanpå boplatzen fanns ett gravfält med stensättningar och tre högar (RAÄ 66 i Törnevalla sn) som representerar yngre järnåldern. Det finns också registrerade skärvtenshögar i bygden (ex RAÄ 191 och vid 137) som kan vara från bronsåldern. Några indikationer på boplatser är också noterade. Två av dessa har upptäckts i åkern endast några 100 m väster och nordväst om bytomten (RAÄ 281 och 282). Olika typer av undersökningar har också skett i området ca 700 m mot sydöst vid RAÄ 299 i Törnevalla socken vid Gällstad. Här undersöktes stensträngar, härdar, skärvtensförekomster med fynd från äldre järnålder. Intill lämningarna fanns ett vattenhål och även stenåldersfynd i form av kvarts förekom (Fernholm, 1984:286). Vidare utredningar och förundersökningar öster om detta område har givit ytterligare indikationer på boplatser (RAÄ 333 i Törnevalla sn). Dessa är dock kraftigt sönderplöjda (Stenvall-Sundberg 2006:5ff). En förhistorisk grop är också undersökt några 100 m söder om bytomten strax söder om gravfältet RAÄ 131 (Nohrstedt 1995). Även en treudd (RAÄ 132:1), fossil odling (RAÄ 105) och en hålväg (RAÄ 279) är upptaget i registret. Det förekommer med andra ord en stor variationsbredd på fornlämningstyperna.

Undersökningsresultat

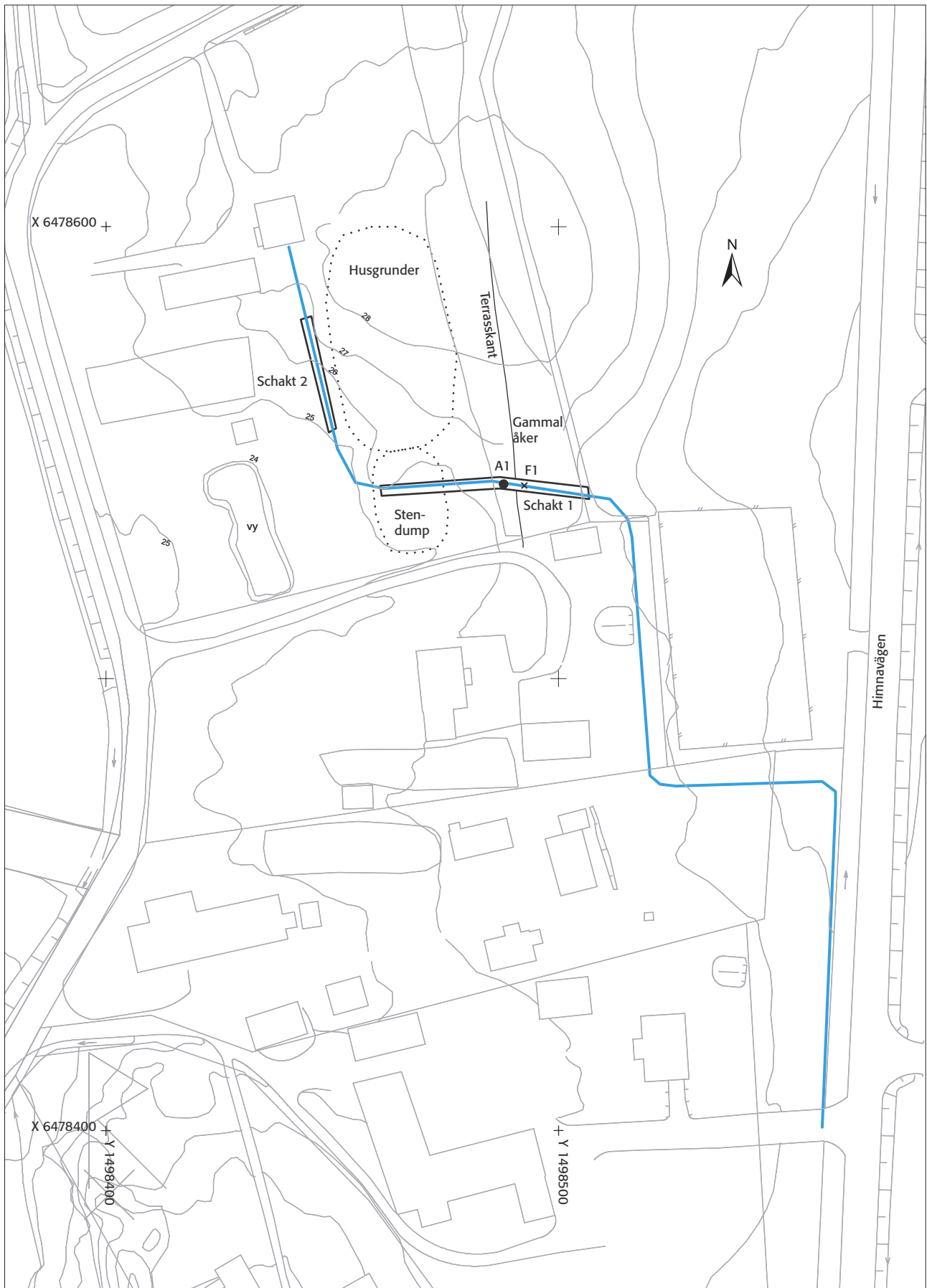
Himna by nämns första gången 1406 i de skriftliga källorna (Ridderstad 1917:134). Det topografiska läget antyder dock en äldre bebyggelse. På de lantmäterikartor som upprättats har Storgården samma ägofigur men tomten är delad i två delar (1739, 1776, 1810 och Härads-kartan, koncept från 1870), varav den västra tomten utgörs av Himna 11:2. Det finns byggnader utritade i södra delen där ledningsschaktet planerades men dessa byggnader fanns bara på 1810 års karta och Häradskartan och torde vara sena. Inga spår efter dessa fanns i marken.

Vatten och avloppsledningarna till Himna Storgård skulle anslutas till det kommunala nätet ca 150 m söder om fastighetsgränsen Himna 11:2 (Himna Storgård) vid Himnavägen. I det slutgiltiga förslaget följer ledningarna ca 80 m rakt norrut i gamla schakt utmed Himnavägen för att sedan vika av rakt västerut och sedan norrut utmed en ridbana och därefter vika av mot västnordväst i södra delen av fastigheten 11:2 över en slät yta till ett dumpområde och sedan norrut genom ett sumpområde och väster om husgrunderna på tomten fram till det befintliga boningshuset.

Provstick med jordsond gjordes i östslutningen innan ledningssträckningen vek av mot fastigheten 11:2. Här bestod marken av ljus lera.

Schakt 1. Avsikten var att se om det fanns äldre kulturlager och lämningar i schaktsträckningen. Det drogs från östra gränsen för fastigheten 11:2 och 24 m mot västnordväst ca 8 m norr om en bod. På denna sträcka var marken plan där den skar genom en åkerteg som var ca 20 m bred och 80 m lång i nord-syd. Tegen bestod av ett 0,20 m tjockt grusigt mullager som var gråsvart och innehöll enstaka skärvtensar, en krukskärva (F1), porslin, tegelflis, handsmidda spikar, en golfboll och fragmentariska obrända ben. Det mörka lagret låg direkt på beige pinnmo. Under lagret i pinnmon i jämnöjd med boden fanns en plan stenpackning av 0,10–0,30 m stora rundade stenar som bildade en oregelbunden ca 2,20 m stor yta. Tegens västra långsida bildar en terrass i vars kant det låg röjningssten kring ett meterstort block (A1). Därefter vinklar schaktet av mot väster ca 27 m långt. I denna del av schaktet ca 12 m väster om terrasskanten låg i slutningen en stendump av tätt lagda 0,80–0,60 m stora stenar i en oval packning med en ganska plan yta och knytnävsstora stenar som fyllning. Den västra sidan vette mot våtmarken och kanten på den sidan av stendumpen var rak. I packningen kom tegelflis och i botten på stendumpen påträffades en pilsnerflaska och en hel tegelsten 8x12x25 cm.

Fi
fastigheten 11:2. Åkertegen öster om röjningsröset A1 och krukskävsfyndet F1 samt stendumpen och husgrunsområdet markerade.
Skala 1:1200.

Fig 5 (ovan). Schaktet genom åkertegen. I botten under det gråsvarta plöjskiktet kom en slarvig stenpackning som syns i förgrunden. En vit fyrkant i bakgrunden markerar läget för krukskärvan (F1) och längst bak i schaktet skymtar blocket med röjningssten (A1). Foto från öster. Bengt Elfstrand.

Fig 6 (t h). Utdrag ur häradskartan från 1870. Öster om det markerade vattenhållet i det nordligaste gårdskomplexet syns en byggnad som ligger där stendumpen påträffades, samt en längre byggnad strax öster därom intill åkertegens terrasskant.

Stendumpen var 0,60 m tjock och ovanpå den hade det vräcks upp ett 0,50 m tjockt lager av gul lera ovanpå en klart synlig torvkant på dumpen. Under stendumpen började gulgrå moränlera. Marken sluttar svagt mot söder och vid dumpen mot väster.

Schakt 2. Drogs i nord-syd 17 m från boningshuset och 16 m öster om bryggshuset. Avsikten var att se om det fanns kulturlager från en plåtå med husgrunder som låg öster om schaktet. Schaktet var 23 m långt och gick ner i sluttningen söderut mot vattendammens sänka. Ett mörkgrått lerigt mullager ca 0,20 m tjockt ovanpå grågul lera. Inga fynd eller konstruktioner fanns. Vid boningshuset norr om schaktet syntes det att marken blivit avbanad.

Slutsats

Höjden vid bytomten kan ha varit attraktiv långt före byns tillkomst. Vattentillgången är god genom våtmarken och ytlagret av moränjordar har varit lättbrukade. En krukskärva (F1) tillvaratogs i schaktet. Skärvan är spjälkad och ger intrycket av att vara från äldre järnåldern. Enstaka skärvstenar förekom också i schaktet. Jorden i åkertegen är dessutom gråsvart och kan härröra från äldre bosättning längre upp i backen. Den var dock uppblandad med sentida fynd som kan ha tillkommit vid den senare odlingen eller efter byggnaderna som stått där åtminstone under 1800-talet. Den stendump som schaktet gick igenom har tolkats som ganska sen. På 1739 års lantmäteriakt är en oval inritad öster om våtmarken och en liten hägnad intill den plats där dumpen ligger. Den raka sidan mot väster i dumpen kan ha tillkommit senare. En byggnad är nämligen markerad i samma riktning på platsen på 1810 års karta och på Häradskartan från 1870. Tegelstenen och pilsnerflaskan i botten på dumpen talar också för en sen datering men det bör påpekas att dessa fynd låg ganska nära kanterna i botten och att uppbyggnaden av dumpen med ganska jämnstora tätt lagda klumpstenar med en fyllning av knytnävsstora stenar påminde om de kvadratiske stensättningarnas uppbyggnad. Kvadrater nära vattenhål förekommer också. En sådan grävdes 1967 vid fornlämning 5, Stora Ljunga i Veta sn (Rapport ATA). Markeringarna och byggnadernas placering på kartorna samt fynden gjorde att dumpen i fält bedömdes som tillkommen under bytomtstid. Åkertegen som markerats kan vara äldre eller yngre än byggnaderna som legat i södra delen av tomten.

Linköping i maj 2007

Bengt Elfstrand

Referenser

Tryckta källor

- Anttila, K., Rydström, G. 1985. *Törnevalla sn, Linghem, Fornlämning 66*. Arkeologi i Sverige 1982–1983. RAÄ rapport 1985:5. Stockholm.
- Fernholm, R. 1984. *Törnevalla sn, Gällstad, Fornlämning 299*. Arkeologi i Sverige 1981. RAÄ rapport 1984:3. Stockholm.
- Fromm, E. 1976. *Beskrivning till jordartskartan Linköping NO*. SGU Serie Ae Nr 19. Stockholm.
- Nilsson, C. 1979. *Fornlämning 144a, gravar, äldre järnålder, Himna, Vårdsbergs sn, Östergötland*. Arkeologisk undersökning 1973–74. RAÄ, rapport Uppdragsverksamheten 1979:53. Stockholm.
- Nohrstedt, K. 1995. *Linghem, Vårdsbergs och Törnevalla socknar, Linköpings kommun, Östergötland*. Arkeologisk utredning etapp 2. RAÄ rapport UV Linköping 1995:42. Linköping.
- Ridderstad, A. 1917. *Östergötlands beskrivning, med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar*. Band II:1. Stockholm.
- Stenvall, J., Sundberg, K. 2006. *Gällstad-Himna, Linghem. Inför upprättande av detaljplan inom Gällstad 1:18 och Himna 11:4, Vårdsbergs och Törnevalla socknar, Linköpings kommun, Östergötland*. Arkeologisk utredning etapp 2 och arkeologisk förundersökning. RAÄ, rapport UV Öst 2006:56. Linköping.
- Strid, J. P. 1987. *Linköpingsbygdens ortnamn*. Linköpingsbygden. Linköping.

Otryckta källor

- Lantmäteriverket i Gävle. Lantmäterikartor: Himna 1–6, Östergötlands län, Vårdsbergs sn, 1739 laga delning D 133-9:1, 1776 storskifte D133-9:2, 1810 laga delning D133-9:3 och Häradskartan över Åkerbo och Bankekinds härader (blad Svinstad), koncept 1870.
- ATA (Antikvarisk topografiska arkivet). Stockholm.
- FMIS (Fornminnesinformationssystem), Riksantikvarieämbetet.

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland

Landskap: Östergötland

Kommun: Linköpings kommun

Socken: Vårdsbergs socken

Plats: Himna 11:2

Fornlämning: RAÄ 278:1, 285, 286

Läge: Ekonomiskt kartblad 8F 5j Vårdsberg, 085 59

Undersökningens mittpunkt: X6478,54 Y1498,45

Koordinatsystem: RT90 2,5 gon V

Höjdsystem: Fristående

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-3914-2005

Länstyrelsens dnr: 431-15497-05

Projektnr: 1520736

Intrasisprojekt: O2005140

Rapportnummer: 2007:52

Ansvarig arkeolog: Bengt Elfstrand

Beställare: Länsstyrelsen i Östergötlands län

Exploator: Daniel Bergsten, Ann-Charlotte Bergsten Lagerwall

Kostnadsansvarig: Länsstyrelsen i Östergötlands län

Undersökningstid: 2006-05-02

Undersökningsområde: 290 löpmeter

Undersökt yta: 74 löpmeter

Dokumentationshandlingar: Förvaras på ATA (Antikvarisk topografiska arkivet i Stockholm).

Fynd: Förvaras på UV Öst i väntan på fyndfördelning.